

Гуртовенко Інна Олександрівна

магістрант Херсонського державного університету (м. Херсон),

Попович Ігор Степанович

доцент, доктор психологічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної психології Херсонського державного університету (м. Херсон)

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗМІСТОВІ ОСОБЛИВОСТІ СМИСЛОЖИТТЄВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Смисложиттєві орієнтації є ціннісними та життєвими орієнтирами особистості на її життєвому шляху. Вони визначають ставлення особистості до учасників міжособистісної взаємодії – є серцевиною її світоглядних позицій. Психологи, педагоги, філософи, соціологи та інші вчені ототожнюють ціннісні орієнтації з смисложиттєвими [2; 4; 5; 9; 10]. Ціннісні орієнтації відображають ставлення людини до дійсності, визначають мотивацію її поведінки, впливають на очікуваний результат діяльності [7]. Ціннісно-смилові та життєві орієнтації формуються у процесі задоволення потреб, і є актуальними у контексті життєвих перспектив людини [1], конструювання нею майбутнього [6].

Психологічні змістові особливості смисложиттєвих та ціннісних орієнтацій у юнацькому віці мають значну історію дослідження [1; 3; 4; 10]. Мають місце тлумачення, у яких ототожнюються ці два терміни [1; 9]. Зазвичай дослідники базуються на постулатах відомих концепцій, головним чином у вимірах особистісного становлення та розвитку особистості [8].

Становленням особистості в юнацькому віці – є невід’ємною частиною життя, що може відтворитися як у напрямку формування професіонала високого класу, громадянина з високими моральними ідеалами, так і у напрямку професійних і особистісних невдач, що можуть негативно позначитися на продуктивності праці та взаєминах з іншими учасниками цього процесу, а також на розвитку та становленні самої особистості юнака.

Виходячи з освітлених міркувань, теоретична і практична актуальність запропонованої теми дослідження є очевидною.

Проаналізуємо отримані результати емпіричного дослідження психологічних змістових особливостей смисложиттєвої сфери досліджуваних у такій послідовності: 1) охарактеризуємо результати дослідження за тестом «Смисложиттєві орієнтації» (адаптація К. Муздибаєва); 2) охарактеризуємо результати дослідження за методикою рангування «Дослідження ціннісних орієнтацій особистості» (М. Рокіч); 3) дослідимо взаємозв'язки і взаємозалежності між показниками смисложиттєвих орієнтацій і ціннісними рангами досліджуваних; 4) порівняємо результати дослідження психологічних змістових особливостей смисложиттєвої сфери учнів 10–11 класів Козацької загальноосвітньої школи I–III ступенів Бериславської районної ради Херсонської області і студентів Херсонського національного технічного університету факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу, спеціальностей «Менеджмент підприємницької діяльності», «Менеджмент готельного і туристичного бізнесу» та «Бізнес-адміністрування».

Відсотковий розподіл первинних результатів досліджуваних за показниками тесту «Смисложиттєві орієнтації» вибіркової сукупності ($n=63$), показав значення результатів, що не протирічать іншим дослідникам, що вивчали закономірності становлення і розвитку ціннісно-сміслової сфери юнацького віку [1; 3; 9].

Загальна композиція представленості результатів дозволяє зробити такі акценти: низькими рівнями таких показників смисложиттєвих орієнтацій як «цілі в житті» і «локус контролю – Я» володіє найбільша кількість досліджуваних, порівняно з іншими показниками. Відповідно, спостерігаємо $n=16$, що складає 25,40%. У досліджуваних представників «цілі в житті» набувають перманентних якісних і кількісних змін. За своїми сутнісними психологічними змістовими особливостями цілі життя формуються, знаходяться у постійній апробації, перевіряється їхня життестійкість і актуальність. Це також стосується локалізації контролю такого психічного новоутворення як «Я». Локалізація контролю «Я» вимагає адекватного рівня сформованості домагань, цілепокладання та неабияких вольових зусиль. Такі

емпіричні результати мають пояснення і є логічними і очікуваними. Низькі значення низького рівня орієнтації на процесуальну складову смисложиттєвих орієнтацій (n=3, 4,76%) свідчать про те, що орієнтування на зміст, процес іноді переважає і за цими складовими юні досліджувані респонденти випускають з поля зору мету як результуючу складову.

У табл. 1 показано емпіричні результати смисложиттєвих орієнтацій особистості емпіричного етапу дослідження учнівської і студентської вибірок.

Таблиця 1

Емпіричні результати дослідження смисложиттєвих орієнтацій особистості

№	Показники смисложиттєвих орієнтацій особистості	Рівень	Козацька ЗОШ (учні, n=21)		ХНТУ (студенти, n=42)	
			n	%	n	%
1	2	3	4	5	8	9
1.	Цілі в житті	високий	1	1,59	4	6,35
		середній	12	19,05	30	47,61
		низький	8	12,70	8	12,70
2.	Процес	високий	3	4,76	5	7,94
		середній	18	28,57	34	53,97
		низький	0	0,00	3	4,76
3.	Результат	високий	1	1,59	5	7,94
		середній	16	25,40	34	53,96
		низький	4	6,35	3	4,76
4.	Локус контролю – Я	високий	2	3,17	5	7,94
		середній	9	14,29	31	49,21
		низький	10	15,87	6	9,52
5.	Локус контролю – життя	високий	3	4,76	5	7,94
		середній	16	25,40	35	55,56
		низький	2	3,17	2	3,17
6.	Загальний ОЖ	високий	2	3,17	6	9,52
		середній	14	22,22	32	50,80
		низький	5	7,94	4	6,35

Порівнюючи емпіричні результати учнівської вибірки учнів 10–11 класів (n=21; 33,33%) Козацька ЗОШ з результатами студентської вибірки студентів другого і третього курсів стаціонарної форми навчання (n=42; 66,67%) ХНТУ приходимо до висновку, що загалом показники смисложиттєвих орієнтацій студентів є вищими і такими, що переважають у якісному плані. Особливу

увагу привертають ті смисложиттєві орієнтації, які у студентській вибірці значно переважають учнівську, що було встановлено за допомогою Т-критерію Ф. Вілкоксона: «цілі в житті» в студентській (низький – $n=8$, 12,70%; середній – $n=30$, 47,61% і високий – $n=4$, 6,35%) на відміну від показників в учнівській (низький – $n=5$, 7,94%; середній – $n=12$, 19,05% і високий – $n=1$, 1,59%); «процес» в студентській (низький – $n=3$, 4,76%; середній – $n=34$, 53,97% і високий – $n=5$, 7,94%) на відміну від показників в учнівській (низький – $n=0$, 0,00%; середній – $n=18$, 28,57% і високий – $n=3$, 4,86%); «загальний ОЖ» в студентській (низький – $n=4$, 6,35%; середній – $n=32$, 50,80% і високий – $n=6$, 9,52%) на відміну від показників в учнівській (низький – $n=8$, 12,70%; середній – $n=14$, 22,22% і високий – $n=2$, 3,17%).

У методиці «Дослідження ціннісних орієнтацій особистості» (М. Рокіч) застосовано методику підрахунку загальної суми виборів, яка дозволила констатувати, що найменша сума виборів володітиме найвищим рангом, тобто першим і буде найціннішою за своєю значущістю. Учнівська вибірка показала наступну значущість рангів термінальних цінностей: 1) здоров'я ($\Sigma=69$; $p=1$); 2) любов ($\Sigma=119$; $p=2$); 3) матеріально забезпечене життя ($\Sigma=145$; $p=3$); 4) цікава робота ($\Sigma=155$; $p=4$) та інструментальних цінностей: 1) життєрадісність ($\Sigma=127$; $p=1$); 2) вихованість ($\Sigma=128$; $p=2$); 3) незалежність ($\Sigma=135$; $p=3$); 4) освіченість ($\Sigma=149$; $p=4$).

Студентська вибірка показала наступну значущість рангів термінальних цінностей: 1) розвиток ($\Sigma=127$; $p=1$); 2) свобода ($\Sigma=128$; $p=2$); 3) здоров'я ($\Sigma=135$; $p=3$); 4) матеріально забезпечене життя ($\Sigma=149$; $p=4$) та інструментальних цінностей: 1) сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів ($\Sigma=363$; $p=1$); 2) освіченість ($\Sigma=255$; $p=2$); 3) широта поглядів ($\Sigma=278$; $p=3$); 4) вихованість ($\Sigma=289$; $p=4$).

Кореляційним аналізом охоплено дві групи вибірок досліджуваних $n=63$. На основі отриманих статистично значущих коефіцієнтів кореляції, можна стверджувати, що термінальні цінності позитивно корелюють з таким параметром смисложиттєвих орієнтацій як «процес» ($r_s=0,181$; $p<0,01$);

інструментальні цінності позитивно корелюють з такими параметрами смисложиттєвих орієнтацій як «цілі в житті» ($r_s=0,197$; $p<0,01$), «результат» ($r_s=0,241$; $p<0,01$), «загальний ОЖ» ($r_s=0,381$; $p<0,05$). Вище подані кореляції є очікуваними, позитивними і значущими, у всіх решти ми не спостерігали позитивного значущого зв'язку.

Висновок. Здійснивши аналізування отриманих результатів емпіричного дослідження психологічних змістових особливостей смисложиттєвої сфери досліджуваних у такій послідовності: охарактеризувавши результати дослідження за тестом «Смисложиттєві орієнтації» (адаптація К. Муздибаєва), охарактеризувавши результати дослідження за методикою рангування «Дослідження ціннісних орієнтацій особистості» (М. Рокіч), дослідивши взаємозв'язки і взаємозалежності між показниками смисложиттєвих орієнтацій і ціннісними рангами досліджуваних та порівнявши результати дослідження психологічних змістових особливостей смисложиттєвої сфери учнів 10–11 класів і студентів вузу ми підійшли до створення методичних рекомендацій щодо формування цінностей в ранній юності, тобто для учнів 10–11 класів, що складатиме перспективу наших наукових пошуків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – М.: Наука, 2000. – 350 с.
2. Варбан М. Ю. Діагностика професійних очікувань в юнацькому віці / М. Ю. Варбан // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 3. – С. 32–36.
3. Кон И.С. В поисках себя. Личность и её самосознание / И. С. Кон. – М.: Политиздат, 1984. – 335с.
4. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці: монографія / С. Б. Кузікова. – Суми : МакДен, 2011. – 412 с.
5. Леонтьев Д. А. Тест смысложизненных ориентаций (СЖО). 2-е изд. / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2000. – 18 с.

6. Попович І. С. Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього / І. С. Попович // Науковий вісник ХДУ. – Серія : психологічні науки : зб. наук. праць ХДУ. – Херсон : ВД «Гельветика», 2015. – Вип. 6. – С. 145–154.
7. Попович І. С. Психологія соціальних очікувань особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / І. С. Попович ; СНУ імені Володимира Даля МОН України. – Сєвєродонецьк, 2017. – 40 с.
8. Попович І. С. Роль соціально-психологічних очікувань у професійному становленні та розвитку особистості / І. С. Попович // Зб. наук. праць : філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Вид-во ДВНЗ «ПНУ імені Василя Стефаника», 2015. – Вип. 20. – Ч. 2. – С. 213–220.
9. Попович І. С. Феномен ціннісно-орієнтаційної єдності в групі курсантів / І. С. Попович // Проблеми заг. та пед. психол.: зб. наук. праць Ін-т. психол. імені Г. С. Костюка АПН України. – К.: 2002. – Т. IV. – Ч. 5. – С. 203–209.
10. Франкл В. Воля к смыслу / Виктор Франкл; [Пер. с англ. Д. Гурьева, А. Суворовой]. – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 368 с.